

Gávpot ja huksenšillju

Gávpogis ášset ollu olbmot čoahkis. Muhtimat ášset alla visttiiguin gos ollu eará bearrašat maid ášset. Gávpot sáhtta leat hui stuoris ja dábálaččat ferte johtit biillain, bussiin, togain dahje trihkain ovtta báikkis nuppi báikái. Juohke báikkis lea su iežas la-gasbiras gos lea skuvla, girjerájus, láibbohat, buvda, bensinstašuvdna, girku ja eará. Ollu olbmot háliid-it fárret gávpogiidda, go doppe leat ollu eambbo fálaldagat ja ollu eambbo olbmot geat háliidit

oahppat ja bargat dan seammá go mii. Dalle ferte hukset eambbo ássansajiid dego alla visttiid dahje guhkes visttiid.

Ovdal go sáhtta hukset ferte goaivut ja ráhkadit buorre vuodu ja kloáhka ja čáhcebohcciid ja elrávnnji. Dasa dárbbášuvvojit stuora mašinnat dego guorbmebiillat, g oaiyunmašinnat, tráktorat ja olbmot geat máhttet ja dihtet ja sáhttet čájehit gokko galgá goaivut. Bargit fertejit muitit oaivái bidjat oaivesuoji mii suodjala oaivvi jos lossa geađgi gahččá.

*Mánát ja rávisolbmot sáhttet ságastit dan birra maid oidnet govaiguin, ja bálddastahttit iežaset lagasbirrasiin. Dii sáhttibehtet mannat olggos geahčadit ja govvet din iežadet lagasbirrasa ja ságastit dan birra maŋná: Din skuvla. Din girjerájus. Din johtalus. Din láibbohat. Din girku. Din ássanvisttit. Din bensin-
stašuvdna. Oidno go busse, taxi? Naba eará fievrrut?*

Dehálaš doahpagat leat: gávpot, láibbohat, skuvla, girku, stoahkansillju, girdi, galba, johtalus, goaivunmašiidna, guorbmebiila, sihkkel, busse, trihkka, biila, gilvvarásit, ássanvisti, oaivesuodji, vázzinluodda, vázzinbadjelmanahat (fotgjengerfelt), johtalusčuovggat, mánnáorri, ráhkásmuvvan párra, huksensillju,

Ránnját

Suoidneluoppal lea namma dán geainnus gos áset ollu iešguđetlágan bearrašat. Sii leat ránnjázat. Lea vuogas ássat láhka earáid. Dalle lea álo okta gii sáhtta veahkehit jos dárbbáša veahki omd. loktet lossa stohpogálvvuid. Muhtin bearrašiin leat ollu mánát ja muhtin bearrašiin eai leat mánát. Muhtimat leat boarráset, ja muhtimat fas nuora. Olbmuin leat iešguđetlágan vuogit mo ássat ja eallit ja juohke bearáš vállje su vuogis. Soaitá don ásat dákkár geainnus dahje luottas? Ollu olbmot áset dákkár báikegottiin. Mo don ásat?

Mánát sáhttet vurrolagaid čilget iežaset ássanguovllu birra. Dábálaččat sii dovdet ja dihtet namaid muhtin ránnjái. Muhtin ruovttuin soaitá leat dábálaš bearraš siskkobealde hállat ránnjái birra negatiivvalaččat, ja dájvja maiddái nu ahte mánát gullet. Dás ferte váruhit ahte sensitiiva dieđut eará olbmuin eai almmustuvvo. Dáid beliid heive váldit ovdan oktasaš váhnenčoahkkimiin ja deattuhit ahte fasttiid hállat ja negatiivvalaččat earáid kommenteret váikkuha givssideapmái ja fuones mánáidg árdebirrasii maid sáhtta šaddat váttis njulget ja divvut.

Govva sáhtta vuodđun hutkat ja diktet muitalusaid. Mearridehket ovttas namaid olbmuide. Dasto lea vuogas ahte bargit divvut gažaldagaid, omd: Maid son Ovllá bargá? Makkár beaivi dát lea? Manne? Maid hálešteaba Karin ja Piera? Maid son de dagai? Geas lea riegeadanbeaivi, vai lea go eará ávvudeapmi? Maid bargá Jovsset? Mo doppe lea oaidnit? Gean deaivvai Jovsset jođus barggus?

Dehálaš doahpagat: geaidnu/luodda, ránnjá/grán-njá, bearáš, bárdni, nieida, mánná, áhkku, áddjá, vuoras, eadni, áhčči, ustit, ráhkis, ruoktu, dállu/visti, poastastobe, geaidnočuovga, gilvagarđi, čáhceviečahat,

Šillju

Ánne ja Piera ássaba boaittobealde. Soai dárbbášeaba stuorra saji ja ollu dáluid. Soai bargaba luondduin. Dat mearkkaša ahte sudnos leat sihke bohccot, mearrasuhkanfananas mainna bivdiba meara ja muhtun sávzzat. Dasa lassin soai čuohppaba muoraid. Dál leaba ráhkkaneamen guođuhit bohccuid. Soai čatnaba buot maid dárbbášeaba njealjejuvllathenǰarii. Dál lea giđđadálvi ja muohta suddá olles leavttuin, ja bievladielkkut leat jo ihtigoahtán. Skohter oažžu dál vuoinjastit gitta čakčadálvái fas. Miesit šaddet ja dalle lea dehálaš guođohit vai goaskimat ja geatkit doalahit eret ealus. Lávvomuorat ožžot báhcit go doppe gosa dál áiguba lea guođohanbarta. Čáhpe maid lea jieris dál go diehtá ahte lea vuolgga fargga. Čáhpe lea čeahpes guođohanbeana.

Dákkár ássan ja eallin lea oahpis ollu sámi mánáide. Namahusat dán govassat leat ollu: Njealjejuvllat, fierpmi, duoljit, lávvomuorat, suhkanfananas, gurpi, skohter, tráktor, návet, láhttu, olgovisti, bievla, dorski, návstár,

Luonddunamahusat

Eanaš sámi mánáidgárddit leat huksejuvvon báik-kiide gos álkit beassá lundui. Danne lea dehálaš ahte mánát ohppet lagasbirrasa luonddunamahusaid. Dán govas leat luonddunamahusat mat eanaš mánát deaividit: Bákti/bávttit, vuotna, várri, vuovdi, jávri, jávregáddi, dollasadji, vuotnagáddi, bálggis, njárga, vielti, johka, muorji, danas, geađgi, dollasadji, last-amuorra, goahccemuorra, miestagat, mearra, jasat. Sáhttibehtet hárbhallat geavahit lokatiiva ja illatiiva: Nannamis – njárgii, vuonas-merrii, mearas-vut-nii, vuovddis-mearragáddái, jna. Mannet olggos geahčadit ja nammadit din guovllu luonddunamahusaid. Mánát sáhttet sárgut dahje govvet vai dis leat ságastanvuodut manñeliidda.

Fállegeađgi, stállu ja bohccot

Jos smartboardas flashe dán sárggusgova de sáhtta dramatiseret máidnasa: Fállegeađgi, stállu ja bohccot (s 29 Boađe Lohkat. Stien. Fag og kultur.) Mánát sáhttet sárgut stállu ja bohccuid maiguin čájáhaddet máidnasa ja mitaladdet earáide manñá go ieža leat gullan dan. Máinnastettiin sáhtta deattuhit álgu gos čilge mo lea luondu doppe gos bohccot áset. Dán láhkai namahusat geardduhuvvojit ja sii oamastišgohtet doahpigiid ja geavahišgohtet ieža daid.

Mii ávžžuhit girjji: Haldis Balto: **Dádjat meahcis!** Davvi Girji. 2009. Fáddágirji luonddunamahusaid birra. Dán girjjiis leat buorit fotografat luondduovdagiin ja sihke dutkanhommát, ságastanbihtát, bargobihtát ja eará doaimmat.

